

Доц. д-р ДИМИТЪР РАДИЛОВ
ИКОНОМИЧЕСКИ УНИВЕРСИТЕТ - ВАРНА

**СЪВРЕМЕННИ МЕТОДОЛОГИЧНИ АСПЕКТИ НА СТАТИСТИЧЕСКАТА НАУКА В
ДИАЛОГА НА ВЛАСТТА С ОБЩЕСТВОТО**

**TEMPORARY METHODOLOGICAL ASPECTS OF STATISTICAL SCIENCE IN THE
DIALOG
BETWEEN POWER AND SOCIETY**

Assoc. Prof. D-R DIMITAR RADILOV
UNIVERSITY OF ECONOMICS - VARNA

Abstract: This paper reviews the new reality of information society as a social mass phenomenon. It is caused by the use of new information and communication technologies in which information, knowledge, information market and public communication play a key role. This requires methodological changes in statistical science in regard with creating numeric information for populations and its transformation through analytical tools into knowledge for the dialog between power and society.

Keywords: *methodological aspects, statistical science, dialog, power, society, information, knowledge.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Статистическата наука през XXI век се намира пред нови предизвикателства за методологични промени в диалога на властта с обществото. Те са резултат от промени, свързани с използването на нови информационни и комуникационни технологии. В тях централно място заемат информацията, знанията, информационния пазар и обществената комуникация в условията на глобализация. В тази среда статистическата наука със знанията за създаване на статистическата информация и аналитичния инструментариум за превръщането ѝ в ново знание придобиват фундаментално значение в диалога на властта с обществото.

Научна цел на тази статия са новите реалности на информационното общество за методологични промени на статистическата наука и нейните знания, използвани в диалога на властта с обществото.

1. Новите реалности на информационното общество за

методологични промени на статистическата наука

Информационното общество е съвременен социален феномен. То е обект и предмет на изследване в много науки, в т.ч. икономиката, социологията, управлението, политологията, информатиката и статистиката. Има богато познавателно съдържание. Социоложката М. Бакърджиева посочва изследването на американския икономист и социолог Джеймс Бениджър (Beniger, J., 1986), който изброява 75 различни трансформации след 1950 (Бакърджиева, М., 1994, с.102-111). В основната част от тях информационното общество се свързва с възникване: на "нова класа" (Джилас), на "меритокрацията" (Йънг), на "посткапиталистическото общество" (Р. Дарендорф), на "глобалното село" (М. Луън), на "постиндустриалното общество" (Д. Бел), на "информационната икономика" (М. Порът), на "микрохилядолетие" (Евънс), на "третата вълна на нова технологична революция" (А. Тофлър), на

“комуникационната революция” (Уйлямс). В края на XX век информационното общество се определя като: “нова парадигма” (М. Бакърджиева, 1994), “философия и методология на знанието” (Б. Палюшев, 1995), “колективен разум” (Н. Мойсеев, 1998), “социална структура на глобализма, симбиозата и информационното пространство” (Г. Близнаков, 1998), “общество на знанието” (Г. Фотев, 2000), “общество на знанието и общество на информацията” (М. Цветкова, 2000), “информационен пазар” (М. Дертузо, 2001), “социална система” (Й. Оленски, 2003) и други.

Разнообразните определения на съдържанието на информационното общество, който посочихме, разкриват различни страни от него. Въпреки това тяхното терминологично многословие действа объркващо. Някои изследователи отчитат, че повечето от използваните понятия се дължат на бързото навлизане на новите телекомуникационни и информационни технологии в политическата, икономическата, социалната и други сфери на обществото. За тяхното съдържателно използване науката не е подготвена. Затова повечето от използваните понятия, свързани с информационното общество са въведени от журналисти, футуролози и експерти. Аз също споделям тази позиция. Мисля че от научна и практическа гледна точка информационното общество трябва да се възприема преди всичко като общество на хора, доколкото те са движеща сила на всяка социална система. От тази гледна точка информационното общество е човешко общество с качествено нова структура, организация и социално-икономически отношения, основани на свободен глобален достъп до информация, знания и услуги. В него информацията, информационния пазар, икономиката на информацията и знанията са насочени към създаване на нови работни места и

повишаване качеството на живота на всички.

В информационното общество, наричано от проф. Даниел Бел постиндустриално, “най-важни са не грубата сила на мускулите и енергията, а информацията. Централна фигура е професионалистът, защото той е въоръжен с образование и подготовка” (Bell, D., 1973, p.127). В широк смисъл информационното общество е с нова социална структура в която телекомуникациите имат решаващо значение при обмена на информация и знания между субектите, а трудът се замества от информационни технологии, които са източник на добавена стойност. Трудът и капиталът като главни фактори за развитието на икономиката се заместват от знанието и информацията. Информацията става източник на власт за този, който я притежава. Динамиката на социално-икономическото развитие в съвременното информационно общество зависи в много голяма степен от нарастването на съществуващите информационни източници, отколкото от производството на стоки и услуги. В подкрепа на тази научна позиция може да се посочи изследването на Марк Порът, направено по поръчка на Службата за телекомуникации към търговския департамент на САЩ. В него за първи път се групират всички дейности по обработка на информация в отделен сектор за производство на брутен вътрешен продукт. През 1967 г. 46.2% от брутния вътрешен продукт на САЩ се създава в информационния сектор, според изследването на М. Порат. (Porat, M., 1977).

В развитието на съвременната икономика важно значение има информационния пазар. Той е основа за развитие на информационната икономика. Мотивите за развитието му са същите както и на традиционния пазар на който се разменят стоки и услуги. Идеята за информационен пазар е поставена за обсъждане и развитие за първи път през 1981 г. от проф. Майкъл

Дертузо¹. Нейното развитие и пълно разгръщане са разгледани в монографията му: "Какво ще бъде? Как светът на информацията ще промени живота ни?" (Дертузо, М., 2001, 439 с.)

Информационният пазар, според М. Дертузо, обхваща събирането на хора, компютри, комуникации, софтуер и услуги, които (в бъдеще) ще обслужват транзакции вътре в организациите и отделните личности. Тези транзакции ще включват обработването и представянето на информация (Пак там, с.28).

Информационният пазар ще породи дълбоки и съществени промени в управлението на правителствата, на икономиките, на нациите, на културите на народите, на техните семейства, на бизнеса и на организациите. Електронната търговия ще се развива през XXI век като непряка свързана с продажби на стоки с материално съдържание по традиционен начин (реклама, търсене, договаряне и т.н.) и пряка за продажби на стоки, които представляват информация (електронна и гласова поща, софтуер, наричаници, книги, новини, съвети, борсови цени, пари и много други). Еволюцията на информационния пазар ще обхване и разнообразни банкови и социални услуги, а също и дейността на нестопански организации като църкви, университети, армията, фондации, синдикати, политически партии и др. С бъдещото подобряване на инфраструктурата на информационния пазар учени и инженери ще започнат да заменят при обмена на новости електронната си поща с обмен на образи, графики, аудио и видео клипове и т.н. Ще нарастват перспективите за виртуални обединения на организациите на всички йерархични нива, като дистанционната работа от къщи ще

стане преобладаваща и това ще доведе до почти пълна децентрализация на производството и промени в урбанизацията.

Информационният пазар ще засегне дейността на електронните социологически проучвания на общественото мнение, създаването на компютърни мрежи за държавна търговия със стоки и услуги, интер-комуникациите между различни правителства и техните народи в световен план, дипломатията, туризмът и гражданския обмен.

Най-голямото предизвикателство на информационния пазар в бъдещето е "скрояването" на информационните технологии в съответствие с потребностите на потребителите. Компютрите в информационния пазар, по думите на проф.Дертузо, ще помагат на хората в работата им по три най-обща начина. Те са: автоматизация, увеличаване и медиация. Автоматизацията включва допускането, че компютърът извършва човешка информационна работа. Например когато съставянето на сметкоплан, изравняване на сметки и счетоводен баланс се извършват автоматизирано. Увеличаването е помощ, предоставена от компютъра за повишаване на човешката способност за изпълнение на определена задача. Например използването на текстообработваща програма. Медиацията е използване на компютри и комуникации в помощ на информационния обмен между двама души. Груповата работа, електронната поща, информационните табла, телемедицината, дискуссионните групи и дистанционната заетост стават възможни чрез медиацията. Информационните технологии действат като увеличителни леци за продуктивността, но същевременно водят до нарастване както на силните, така и на слабите страни на управлението. Те могат да направят чудеса в ръцете на опитен специалист и

¹ Ръководител на лаборатория за компютърни науки в Масачузетския технологичен институт в САЩ (бел. на авт.)

големи поразии в ръцете на лаик. (Пак там, с. 359-366).

В основата на информационния пазар стои информацията. Информацията е свързана със знанието. Знанието е акумулирана (натрупана) информация, а информацията – движещо се знание. (Цветкова, М., 2000, с.14-19). Информацията е нематериален ресурс с определена форма. В онтологичен аспект тя е едно от проявленията на битието, като веществото и енергията. Може да се използва в механизмите на властта и управлението при диалога им с обществото. Информацията има "форма, цена и може да бъде предмет на собственост доколкото режима на достъп до нея се регулира с юридически актове и не се ограничава в географски и държавни граници" (Марков, Е., 1995, с.45-49). Понятията "информация", "статистическа информация" са взаимно свързани. Те са резултат на научно познание с различна степен на абстракция.

Статистическата информация е в основата на диалога на властта с обществото. Нейното качество е пряко свързано с развитието на статистическата наука. то е едно от предизвикателствата за нейните методологични промени. Статистиката през XXI век ще се развива като информационна наука. Тази идея, макар и имплицитно се развива в определенията на статистическата наука дадени в най-авторитетните класификации и енциклопедични речници. Така например в международната стандартна класификация на ЮНЕСКО статистиката се определя като наука за колекциониране (събиране), описване, подреждане и анализиране на данни. (Fields of Education, 1999, pp.3,18). Сходно е определението, дадено в новото издание на Оксфордския речник на статистическите термини. Според него, "статистиката е наука за събиране, анализиране и тълкуване на данни, обединени в агрегати" (The Oxford Dictionary, 2003, p.388). Считам, че тези

две определения на статистиката като наука са само началото за разкриване на богатото ѝ познавателно съдържание. Известно е, че "науката е система от понятия за явленията и законите на външния свят или духовната дейност на хората, която дава възможност за предвиждане и преобразуване на реалната действителност в интересите на обществото" (Екмалян, А. Е., 1983, с.10). Тя има най-малко три аспекта: 1) като особен вид знания; 2) като особен вид дейност за създаване на научни знания и 3) като система от социални институции, които ръководят научната дейност. В своето единство тези три аспекта формират развитието на науката като единен социален организъм. В този смисъл развитието на статистическата наука включва отворена научна система от знания. В методологичен план те се отнасят за създаване на качествена числена информация за масови явления и нейното превръщане с аналитичен инструментариум и специфична институционализирана изследователска дейност в нови знания. Масовите явления (икономически, социални, екологични и други) са обхванати в конкретни времеви и пространствени граници. Те не са нови дадености, а само продукт на логическа абстракция за тяхното измерване и анализиране. От съдържателна гледна точка качеството на статистическата информация се основава на развита система от научни знания, понятия и изследователски инструменти. Понятията статистическа съвкупност (целева и съдържателна), статистически признак и единица, изследвано пространство (реално, извадково и вероятно), анализ и синтез, променлива, оценяване, хипотези и други имат съществено значение при планиране на статистическото изучаване. От него зависи качеството на статистическата информация. То се оценява със система от научни критерии като приложимост, точност, достъпност, сравнимост, съгласуваност, пълнота, яснота,

своевременност, достоверност, законова и институционална среда. Развитието на знанията на статистическата наука трябва да са водещи в институционализираната дейност за създаване и анализ на числена информация за съвкупности от масови явления на всички равнища при тяхното използване в диалога на властта с обществото.

2. Статистическите знания в диалога на властта с обществото

Статистическите знания в диалога на властта с обществото се проявяват в умението за тълкуване, критично оценяване и разпространение на статистическа информация и резултатите от нейния анализ. В своето единство тези знания формират статистическата грамотност. Тя се проявява чрез статистически знания в публичен дебат или обществена дейност. Според Идо Гал "статистическата грамотност включва два взаимно свързани компонента: първоначалната способност на хората да тълкуват и обективно да оценяват статистическа информация и аргументи, подкрепени с нея и практическа способност да обсъждат и обменят знания, извлечени от статистическата информация при вземане на решения". (Ido Gal, 2002, p.2) Знанията включени в статистическата грамотност в диалога на властта с обществото са необходими за осмисляне на тенденциите на нарастване на brutния вътрешен продукт и неговата секторна структура, за равнището на инфлацията и на престъпността, за образователното равнище на населението и необходимостта от разкриване на нови работни места и т.н. Статистическите знания в статистическата грамотност са най-малко пет групи. Те са: 1) ясна представа за нуждата от статистически данни и тяхната роля при вземане на управленски решения; 2) знания за начина по който са създадени статистическите данни като методология

и обхват (изчерпателно изследване, извадки, пилотно изследване и т.н.); 3) знания за основни понятия на дескриптивната (описателна) статистика (средна аритметична величина, медиана, стандартно отклонение и т.н.); 4) знания за основни понятия и идеи свързани с графики и таблици като модели на масови процеси в икономиката, в социалната сфера, екологията и т.н.; 5) знания за основни концепции на статистическата вероятност, вероятностни разпределения, оценки на параметри и проверка на хипотези.

Статистическите знания участват опосредствено чрез статистическата информация и знанията получени от нея в диалога на властта с обществото.

Властта в институционален план, съгласно чл.8 от Конституцията на Република България, се разделя на законодателна, изпълнителна (разпоредителна) и съдебна. Тя има определени функции и органи, институционализирани механизми за управление и за властово въздействие с различни потребности от статистическа информация. В условията на информационно общество все повече се утвърждава властта на медиите чрез институциите за масова комуникация (четвърта власт), която също използва статистическа информация. Известно е, че управлението в съвременните теории се определя като информационен процес с използване главно на статистическа информация. Същевременно то е многоаспектно. Може да бъде управление на държавата, на икономиката, на академичните изследвания, на социалната практика, на опазването и възпроизводството на околната среда и разнообразието на живата природа и т.н. В този смисъл и използваната статистическа информация за управлението е многоаспектна. Тя е краен продукт от институционализирана статистическа дейност.

Статистическата (съвкупностната) информация има важна, но все още неосъзната социална роля в диалога на

властта с обществото. Според мен тази роля на съвкупностната информация се състои в превръщането ѝ в знания. В дългосрочен план това може да се постигне чрез системно управляван целенасочен процес за повишаване равнището на статистическата култура и мислене на населението за използване на статистическата информация като интелектуален ресурс. Реализирането на тази цел изисква включване на статистически знания в учебните планове и програми за различните степени на действащата образователна система.

Развитието на гражданското общество¹ като една богата система от юридически лица или социални субекти (синдикати, профсъюзи, политически партии, религиозни организации, благотворителни общества, фондации и други организации с идеална или социална цел, финансирани от вноските на своите членове) стимулира развитието на четвъртата власт. Тя е “властта на посредника, властта на субекта, на комуникацията, на този втори или мним субект, на когото е делегирано правото или който упражнява служебната функция да предаде социалната информация (в т.ч. статистическа – наше допълнение). Информационният посредник фактически има властта и да промени материалите, семантичните, времевите и пространствените характеристики на всяко властово послание. Обществената промяна към една информационна цивилизация и към един отворен модел на обществото в смисъла на

класическите демократични принципи... поставя съществени проблеми пред определянето на ролята на четвъртата власт” (Николов, Ал., 1997, с.150). Концепцията за четвъртата власт най-точно е формулирана от Джон Гълбрайт. Според него четвъртата власт е власт над мисленето на хората в съвременното общество. “Властта на печата, радиото и телевизията, както и на религията черпи сили от организацията. Нейният основен инструмент за принуда, както и при религията, е убеждението – социалното внушение” (Гълбрайт, Дж. К., 1993, с.161). Според мен четвъртата власт има определящо значение в диалога на публичната власт (законодателна, изпълнителна и съдебна) с обществото. Тя използва статистическа информация, което е краен продукт от институционализирана дейност. Недостатъчното развитие на информационния пазар не стимулира масовото развитие на агенции за статистическа информация. Поради това сега най-важно значение за осигуряване на диалога на властта с обществото с информация имат държавните статистически институции.

Заклучение

Съвременните промени на методологията на статистическата наука при активно използване на нови информационни и комуникационни технологии имат важно значение за развитието на статистическата грамотност в диалога на властта с обществото. Важно направление в развитието на знанията в статистическата наука е усъвършенстване на качеството на статистическата информация, която се създава за измерване на масови явления в икономиката, социалната сфера, екологията и т.н. Друго важно направление на статистическата наука за ефективен диалог на властта с обществото са знанията за аналитични инструменти и тълкуване на резултатите

¹ Съвременната дискусия за гражданското общество, според Петя Кабакчиева, се разгръща в две основни направления: 1) гражданското общество като сфера на публично представителство на частния интерес, извън сферата на публичната власт на държавата и 2) гражданско общество през призмата на основните човешки права – граждански, политически и социални (Кабакчиева, П., 2001, с.22). Моята позиция за гражданското общество се основава на първото направление при условие, че са изпълнени основните човешки права (бел. на авт.).

от използването им в статистическата грамотност на населението в публичното пространство. Те биха получили своето многократно разпространение чрез усъвършенстване на статистическото

образование не само като висше, но и като начално, основно и средно, както и при продължаващото обучение през целия живот.,

Използвана литература

1. Бакърджиева, М. (1944) Информационното общество – една нова парадигма – в: сп."Социологически проблеми" кн.2, с.102-111;
2. Близнаков, Г. (1998) Още за информационното общество и за някои негови социални аспекти – В: сп."Понеделник", № 10-11, с.49-61;
3. Гълбrait, Дж. К. (1993) Анатомия на властта, Изд. "Христо Ботев", София, 172 с.
4. Дертузо, М. (2001) **Какво ще бъде?** Как светът на информацията ще промени живота ни. Изд. "ЖАР-Жанет Аргирова", София, 439 с.
5. Марков, Емил (1995) Правни аспекти на геоинформационното общество – В: Международни отношения, кн.4, год.ХХIV, с.48-56;
6. Мойсеев, Н. (1998) Информационното общество като етап на най-новата история. Сп. "Понеделник", кн. 4-5, с.23-33
7. Николов, А. (1997) Статистическата информация и четвъртата власт. Национален статистически институт. София, 299с.;
8. Фотев, Г. (2000) Общество на знанията. Списание на БАН. СХIII. кн.1, с.12-16
9. Цветкова, М. (2000) Общество на знанието и общество на информацията В: сп. "Философия", бр.2, с.14-19;
10. Конституция на Република България (1995) Приета от Великото народно събрание на 12 юли 1991 г. Обн. Д.В., бр. 56, 13.07.1991. Изд. "Паралакс", 38 с.
11. Экмалян, А. М. (1983) Наука: генезис и социальная функция. Изд. АН АРМЯНСКОЙ ССР, Ереван, 249 с.
12. Bell, D. (1979) Communications Technology for Better or for Worse, Harvard Business Review, May/June pp.20-42
13. Fields of Education and Training. (1999) Manual, 74 pp.
14. Iddo Gal (2002) Adults' Statistical Literacy: Meanings, Components, Responsibilities, ISR, 70, 1, pp.1-51
15. Porat, M.U. (1977) The Information Economy. Washington, DC:US Department of Commerce. Office of Telecommunications.
16. International Standard Classification of Education 1997, UNESCO: General Conference at its 29th session November 1997.
17. The OXFORD DICTIONARY OF STATISTICAL TERMS (2003) The International Statistical Institute. OXFORD University Press, 498 pp.